

УДК: 347.232:347.23

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.2.5>

ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІЇ ВИКУПУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Головій Т.Ю.,
*аспірант кафедри цивільного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

Головій Т.Ю. Формування категорії викупу в цивільному праві.

В законодавстві України передбачений механізму викупу деяких об'єктів цивільних прав в окремих випадках. Так, викупленими можуть бути земельні ділянки, об'єкти культурної спадщини, корпоративні права тощо.

Попри відносну поширеність застосування механізму викупу, в законодавстві відсутнє визначення поняття «викуп». Разом із цим, викуп слід розглядати як універсальний правовий механізм – поряд з іншими, певною мірою подібними до нього, такими як конфіскація, реквізиція, націоналізація, – а не лише як інструмент у сфері земельних правовідносин чи відносин щодо об'єктів культурної спадщини. Це зумовлює потребу в тлумаченні та комплексному, концептуальному осмисленні механізму викупу, що можливе шляхом наукового аналізу правовідносин, у межах яких допускається викуп, їх порівняння, узагальнення та виявлення спільних ознак.

В статті описаний історичний контекст явища викупу, його розвиток, бачення в різні періоди історії (часи Стародавньої Греції, Римської Імперії, Середньовіччя, Нового часу, в XX столітті, в новітній історії), та в різних країнах. Проаналізовано співвідношення понять «викуп» та «експропріація».

В статті наведено основи правового регулювання викупу різних об'єктів за сучасним законодавством України, а також досліджено окремі правовідносини які не кваліфікуються відповідно до законодавства як викуп, однак за своєю сутністю мають всі ознаки відносин викупу.

Виокремлено найбільш загальні риси механізму викупу. Також сформульовано передумови застосування механізму викупу, та проблеми які вирішує цей механізм.

Сформульовано тезу про те, що універсальною ознакою викупу (незалежно від об'єкта який викупується) є передумова у вигляді наявності «конфлікту інтересів» щодо певного об'єкта цивільних прав. Викуп слугує способом розв'язання такого конфлікту інтересів.

У статті проаналізовано мету викупу різних об'єктів, зокрема з'ясовано, що залежно змісту правовідносин та сутності конфлікту інтересів спрямованість викупу може різнитися: в одних випадках викуп може бути спрямований на набуття певного майна у власність, в інших – на припинення певних спільних прав щодо одного і того ж об'єкта.

Сформульовано висновок, що викуп за своєю сутністю виник як спосіб розв'язання публічного та приватного інтересів, а в подальшому був поширений також і на суто приватно-правові відносини.

Ключові слова: викуп, експропріація, конфлікт інтересів, право власності.

Holovii T.Y. Formation of the category of redemption (buy-out) in civil law.

The legislation of Ukraine provides for a mechanism for the redemption of certain items of civil rights in certain cases. In particular, land plots, cultural heritage items, corporate rights, etc. may be redeemed.

However, despite the relative prevalence of the use of the redemption mechanism, there is no definition of the concept of “redemption” in the legislation. Therewith, redemption should be considered as a universal legal mechanism along with other, to some extent, similar mechanisms (such as confiscation, requisition, nationalization, etc.), and not as purely as the right of redemption in the field of land legal relations, or in the field of legal relations of cultural heritage items, etc. In this regard, there is a need for interpretation and a comprehensive and conceptual understanding of the “redemption” mechanism,

which is possible through scientific understanding of legal relations in which redemption is allowed, their comparison, analysis, generalization of common features, etc.

The Article describes the historical context of the redemption phenomenon, its development, and perceptions in different periods of history (the times of Ancient Greece, the Roman Empire, the Middle Ages, the Modern Age, the 20th century, and modern history) and in different countries. The correlation between the concepts of “redemption” and “expropriation” is analyzed.

The Article presents the basics of legal regulation of the redemption of various items under the modern legislation of Ukraine, and also examines certain legal relations that are not classified as redemption under the law, but in essence have all the characteristics of redemption relations.

The most general features of the redemption mechanism are highlighted. The prerequisites for the application of the redemption mechanism and the problems that this mechanism solves are also formulated.

The thesis is formulated that a universal feature of redemption (regardless of the item being redeemed) is the prerequisite in the form of a “conflict of interest” regarding a specific item of civil rights. Redemption serves as a way to resolve such a conflict of interest.

The Article analyzes the purpose of the redemption of various items, in particular, it is found that depending on the content of the legal relations and the nature of the conflict of interests, the focus of the redemption may vary, in some cases, the redemption may be aimed at acquiring certain property as ownership; in others, at terminating certain common rights regarding the same item.

The conclusion is formulated that redemption essentially arose as a way of resolving public and private interests, and was later extended to purely private-law relations.

Key words: buyout, redemption, expropriation, conflict of interest, ownership.

Постановка завдання. У цивільних правовідносинах поширеним є застосування механізму викупу. Він передбачений у різних, на перший погляд, безпосередньо не пов'язаних між собою цивільних правовідносинах, зокрема щодо права власності на земельну ділянку, об'єктів культурної спадщини, частки в статутному капіталі тощо.

Однак, нині в науці ще не сформувалася єдина та цілісна концепція викупу, як універсального інструменту в цивільному праві.

Відтак, завданням статті є дослідження історії формування та розвитку викупу, порівняння правового регулювання викупу різних об'єктів цивільних прав, специфіки та мети в цивільних правовідносинах.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика викупу окремих об'єктів цивільних прав досліджувалася багатьма вітчизняними науковцями в контексті аналізу правового регулювання викупу різних об'єктів.

Зокрема питання викупу досліджували Борисова В.І., Гетьман А.П., Глотова О.В., Дзера О.В., Дуденко Т.В., Кібенко О.Р., Крупник Р.В., Липницька Є.О., Митрофанова О.І., Наконечний А.Б., Німко О.П., Пілічева М.О., Сластінкова Г.О., Скічко К.І., Спасибо-Фатєєва І.В., Сутєнов Є.П., Туцький Ю.В., Уразова Г.О., Цікало В.І., Ящук А.С. та інші.

Метою цієї статті є з'ясування правової природи викупу, з'ясування передумов для застосування механізму викупу, проблем в суспільних відносинах, які вирішуються цим правовим механізмом, спільних рис викупу різних об'єктів та можливих напрямків його дії.

Виклад основного матеріалу. Викуп у цивільних правовідносинах доцільно розглядати як інструмент вирішення конфлікту інтересів щодо певного об'єкта цивільних прав. Він може бути застосований у разі необхідності отримання певним суб'єктом майна з суспільно значущих мотивів, необхідністю захисту певного майна від знищення, потреби в припиненні спільних відносин щодо одного й того ж об'єкта тощо.

В цілому можна простежити два основних напрями дії викупу:

- викуп спрямований на набуття у власність певного об'єкта шляхом його примусового відчуження у власника (викуп як спосіб здійснення експропріації);
- викуп, спрямований на припинення спільних прав щодо одного й того самого об'єкта.

В історичному контексті викуп вперше постав у формі експропріації.

Під експропріацією зазвичай мають на увазі примусове відчуження державою або територіальною громадою майна для суспільної необхідності. У разі, якщо таке відчуження здійснюється з наданням відшкодування вартості відчужуваного майна, то це є викуп. Одним із поширених

прикладів застосування такого механізму є випадки, коли державі або територіальній громаді для певних цілей потрібне майно, яке перебуває у приватній власності. У такому випадку необхідне майно викупується у приватного власника. Здебільшого перед застосуванням примусової процедури відчуження власнику робиться пропозиція добровільно укласти договір купівлі-продажу; якщо ж власник не дає згоди на це, то судом може бути ухвалено рішення про викуп (примусове відчуження) майна.

У законодавстві країн Європи, Сполучених Штатів Америки, Канади існує декілька слів, які перекладаються як «викуп». До прикладу, слово «*redemption*», однак воно вживається не у відносинах примусового відчуження майна для суспільних потреб, а у відносинах за договором іпотеки.

Крім цього, в англійській мові є слово «*buy-out*», який також перекладається як «викуп», однак застосовується не тільки до відносин викупу для суспільних потреб.

Натомість явище примусового відчуження для суспільних потреб у вказаних країнах позначається іншим терміном: «експропріація» («*expropriation*»). Також існує термін «*alienation*», який означає «відчуження» і вживається у випадках відчуження земельних ділянок для суспільних потреб.

В українському законодавстві не використовується термін «експропріація». Водночас відносно щодо викупу та примусового відчуження земельних ділянок для суспільних потреб, об'єктів культурної спадщини за своїм змістом відповідають поняттю «експропріації», яке здавна застосовується в законодавстві країн Європи. Тобто існують певні термінологічні відмінності між застосуванням поняття «викупу» (англ. *redemption, buy-out*) в Україні та в країнах Європи, оскільки ці поняття застосовуються до різних за своєю суттю відносин.

Відтак, в українському праві викуп може застосовуватися до відносин експропріації, а саме як спосіб примусового позбавлення власника його майна на користь іншого суб'єкта (держави, територіальної громади) для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності зі сплатою власнику грошових коштів, еквівалентних вартості майна.

При цьому в українському праві відсутній єдиний підхід до явища викупу як способу здійснення експропріації.

Так, наприклад, щодо викупу пам'яток культурної спадщини передбачено виключно судовий порядок викупу, у разі якщо внаслідок дій або бездіяльності власника пам'ятці загрожує пошкодження або знищення (ч. 2 ст. 352 ЦК України) [14]. Уповноважений орган робить попередження власнику з вимогою усунути фактори, які загрожують пам'ятці культурної спадщини, а в разі невчинення власником дій після цього відповідний орган звертається до суду з позовом про викуп пам'ятки культурної спадщини. Тобто укладення договору купівлі-продажу пам'ятки культурної спадщини в позасудовому порядку не передбачено.

Натомість щодо викупу земельних ділянок для суспільних потреб законодавець кваліфікує такий викуп тільки як добровільний, а в разі незгоди власника передбачає можливість позбавити власника земельної ділянки з наданням компенсації в судовому порядку. При цьому такий судовий порядок має назву не викупу, а примусового відчуження (ч. 1 ст. 351 ЦК України). Тобто в українському законодавстві явище експропріації може мати назву як «викупу», так і «примусового відчуження для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності».

Варто зауважити, що статті, які регулюють викуп пам'яток культурної спадщини (ст. 352 ЦК України) та викуп земельних ділянок для суспільних потреб і їх примусове відчуження (ч. 1 ст. 351 ЦК України) знаходяться в гл. 25 ЦК України під назвою «Припинення права власності», тобто законодавець кваліфікує «викуп» передусім як підставу припинення права власності.

Водночас викуп одночасно є також підставою набуття права власності для особи, яка звертається з відповідною пропозицією чи позовом.

Для повного розуміння явища викупу варто проаналізувати його історію. Викуп вперше постав у земельних відносинах як спосіб здійснення експропріації земельних ділянок, коли певні земельні ділянки були необхідні для будівництва чи інших потреб держави. Згодом це явище поширилося на інші види цивільних правовідносин.

В історії можна простежити дві течії розуміння експропріації (викупу):

доктрина верховної влади держави;

доктрина рівності держави і власника та балансу їхніх інтересів.

Згідно з першою доктриною, держава має верховну владу, а власність має подвійну природу: незважаючи на наявність певного приватного власника, над ним також є держава, яка є верховним

власником. У разі конфлікту інтересів волевиявлення держави як верховного власника є вирішальним порівняно з волевиявленням приватного власника. Докладне теоретичне обґрунтування такої доктрини зробив Г. Гроцій у праці «De Jure Belli et Pacis» 1625 року [7, ст. 18].

Такий підхід не можна вважати цивільно-правовим, оскільки він заснований на адміністративному верховенстві держави та державному примусі, що більшою мірою характерно для адміністративних правовідносин.

Застосування цієї доктрини характерне для Стародавньої Греції та Римської держави.

У Стародавній Греції майно могло бути відібране без жодних гарантій або компенсацій для власника, а будь-які процедури такого відбору майна були відсутні. Подібно до цього, протягом певного часу в Римській імперії було відсутнє регулювання таких відносин, а ці питання вирішувалися на рівні індивідуальних угод. Згодом у римському праві з'явилися зародки цього правового інституту. Із прийняттям Кодексу Юстиніана було запроваджено норми, які розмежовували повноваження імператора та міських префектів щодо примусового відчуження залежно від вартості майна, що відчужується [7, ст. 14].

В епоху Середньовіччя та Нового часу інститут експропріації не зазнав розвитку, що зумовлено майже повною відсутністю права власності на землю [6, ст. 17].

В епоху Нового часу зароджується цивільно-правове розуміння відносин викупу (експропріації), засноване на принципах рівності держави та приватного власника і балансу інтересів. Теоретичне обґрунтування цієї доктрини в той час було здійснено Ш. Монтеск'є.

Мислитель допускав право держави на примусове відчуження, однак ці відносини були не відносинами підпорядкування, а відносинами рівності, що породжувало наявність обов'язку держави компенсувати шкоду, завдану власнику внаслідок відібрання майна. Згідно з цією доктриною, підставою для відібрання майна було не одностороннє волевиявлення держави, а наявність необхідності [7, ст. 19].

Відтак, в епоху Нового часу можна констатувати наукове встановлення таких засад експропріації:

- відчуження майна лише задля суспільно значущих цілей;
- обов'язкове надання компенсації власнику, позбавленому майна.

Такі засади знайшли своє втілення у Декларації прав людини і громадянина 1789 року, якою передбачалося, що ніхто не може бути позбавлений власності інакше, як відповідно до закону та з наданням справедливого відшкодування [7, ст. 20]; також у п'ятій поправці до Конституції США від 14 грудня 1791 року, яка передбачала, що «вилучення має бути для публічного використання та за умови виплати справедливої компенсації» [7, ст. 89].

На основі такого бачення проблеми викупу (експропріації) в XIX столітті в державах Європи (Франції, Німеччині, Нідерландах) – було ухвалено законодавство, яке детально регламентувало відносини експропріації [7, ст. 21].

Згодом відносини експропріації поширилися не лише на земельні ділянки, а й на інші об'єкти: культурні цінності, корпоративні права, цінні папери, а також на сфери інвестицій, транснаціональних корпорацій тощо.

До прикладу, німецький Закон про акціонерні товариства 1870 р. забороняв викуп та погашення власних акцій [6, ст. 44], що вказує на те, що тоді було відомо про потенційну можливість застосування викупу щодо цінних паперів. Однак застосування цього механізму в акціонерних товариствах було заборонено.

У Канаді проект фундаментальної реформи канадського корпоративного права 1960–1970 років передбачав, серед іншого, легітимізацію викупу корпорацією власних акцій [1, ст. 46].

Щодо історії становлення інституту викупу на території України (до утворення сучасної української держави), то варто зауважити, що такий інститут був відсутній аж до XVIII століття. Ані в Київській Русі, ані у Великому князівстві Литовському, ані в Гетьманщині механізму викупу не передбачалося, на відміну від конфіскації, яка вже існувала в часи Київської Русі.

Оскільки у XVIII столітті не існувало власне української держави, а на території України була встановлена влада Австро-Угорської та Російської імперій, тут, відповідно, діяло законодавство цих імперій.

У Російській імперії у 1833 році було ухвалено Закон «Про експропріацію», яким передбачалося сплату власнику землі повного відшкодування за примусове відчуження земельних ділянок. Указом Сенату від 7 червня 1833 р. «Про правила винагороди приватних осіб за майна їх, що

відходять на державне і суспільне вживання» визначалися процедура відчуження, правила оцінки та сплати винагороди [7, ст. 23-24]. Тобто, за часів перебування України під владою Російської імперії законодавство в частині питань експропріації було доволі розгалуженим.

За радянської влади законодавство щодо експропріації можна охарактеризувати як жорстке, оскільки фактично викуп як механізм експропріації не застосовувався, а майно відбиралося безоплатно.

Так, органами більшовицької влади було встановлено право свавільного відібрання землі без надання жодних компенсацій. До прикладу, в Законі від 9 лютого 1918 р. «Про соціалізацію землі» соціалізація розумілася як передача державі землі приватного власника без викупу та будь-яких зустрічних компенсацій. Перша радянська конституція (1924 року) взагалі не передбачала існування приватної власності [7, ст. 30].

Наступна конституція СРСР, ухвалена в 1937 року, допускала право особистої власності на житловий будинок, підсобне домашнє господарство (ст. 10), однак згадки про можливість викупу чи примусового відчуження такої землі в цій конституції не було [2].

Однак можливість примусового відчуження майна була передбачена Цивільним кодексом Української РСР від 18 липня 1963 року (ст. 142, 226). Кодексом було передбачено надання компенсації власнику, чий будинок підлягав знесенню у зв'язку з вилученням земельної ділянки для суспільних або громадських потреб.

Питання вилучення земельних ділянок для громадських потреб вирішували Ради Міністрів Української РСР або виконавчі комітети відповідних Рад народних депутатів (ст 37 Земельного кодексу Української РСР від 08.липня 1970 року) [5].

Варто зауважити, що ЦК Української РСР передбачав також обов'язок відчуження другого будинку громадянина або подружжя шляхом продажу, дарування тощо (ст. 103 ЦКУРСР) протягом року з моменту набуття прав власності на другий будинок [15].

У разі, якщо громадянин не відчужив другий будинок протягом року, він підлягав продажу в примусовому порядку з передачею виручених за нього грошових коштів власнику. Якщо ж другий будинок неможливо було продати через відсутність покупця, він безоплатно переходив у власність держави (ч. 3 ст. 103 ЦКУРСР) [15].

Таким чином, в період дії ЦК Української РСР 1963 року експропріація застосовувалася не лише у випадках, пов'язаних із громадськими чи суспільними потребами, а й для обмеження кількості об'єктів житлового нерухомого майна в однієї особи.

Зі здобуттям Україною незалежності питання експропріації на законодавчому рівні зазнало лібералізації.

Незадовго до проголошення незалежності України, 7 лютого 1991 року, Верховною Радою УРСР було ухвалено Закон «Про власність», який передбачав, що у разі вилучення за рішенням суду земельної ділянки для задоволення державних і громадських потреб колишньому власнику взамін надається інша (рівноцінна за якістю) земельна ділянка, а також на загальних підставах відшкодовуються збитки (ст. 51, 52) [11]. Фактично, норми вказаного закону можна прирівняти до викупу, який здійснювався у специфічний спосіб: не шляхом надання грошової винагороди власнику земельної ділянки, а шляхом надання земельної ділянки взамін витребуваної.

У сучасному розумінні поняття викуп та примусове відчуження майна було запроваджено у Земельному кодексі України від 25 жовтня 2021 року (ст. 146, 147 ЗК України). Вказаними нормами передбачалося, що власник не менше ніж за один рік до майбутнього викупу має бути письмово попереджений про нього; у разі незгоди власника з рішенням про викуп спір вирішується в судовому порядку; припинення права власності на земельну ділянку може відбутися тільки після сплати власнику її вартості [4].

Механізм викупу закріплений і в ухваленому у 2003 році ЦК України, який передбачає можливість викупу та примусового відчуження земельної ділянки для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності (ст. 351), а також викупу в судовому порядку пам'яток культурної спадщини, якщо їм загрожує пошкодження або знищення (ст. 352 ЦК України, ст. 21 Закону України «Про охорону культурної спадщини») [12].

Детальне регулювання процедур викупу та примусового відчуження земельних ділянок для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності запроваджено Законом України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» [10].

Цей Закон передбачає, що викуп земельних ділянок та розміщених на них об'єктів нерухомого майна може здійснюватися лише за згодою власника. У разі згоди власнику можуть бути надані грошові кошти або, за його бажанням, інша рівноцінна земельна ділянка. У разі відсутності такої згоди земельна ділянка може бути витребувана за рішенням суду лише у виняткових випадках – під розміщення конкретних об'єктів, перелік яких є вичерпним (зокрема: об'єкти національної безпеки й оборони, лінійні об'єкти та об'єкти транспортної і енергетичної інфраструктури тощо) (ст. 7, 14) [10].

Досліджуючи історію розвитку механізму викупу як способу експропріації, можна дійти висновку, що загальною метою такого викупу, незалежно від того, щодо якого об'єкта він застосовується, є задоволення суспільно значущих потреб, запобігання зловживанням, забезпечення виконання суспільно необхідних завдань, а також збереження культурної спадщини.

Як зазначалося вище, механізм експропріації застосовується також у корпоративних правовідносинах, зокрема відносно корпоративних прав та цінних паперів.

Наприклад, у 2021 році в Німеччині на референдумі було підтримано ініціативу щодо розробки законопроекту, який передбачав викуп (експропріацію) всіх приватних житлових корпорацій у Берліні, з кількістю понад 3000 об'єктами нерухомості. Доцільність такого викупу обґрунтовувалася незаконними діями корпорацій, зокрема завищення сум плати за житло [14, ст. 73-74].

Водночас, викуп не зводиться виключно до відносин експропріації, адже сфера його застосування є значно ширшою.

У корпоративному праві цей механізм використовується для викупу акцій міноритарних учасників акціонерних товариств. Зокрема, існують такі процедури, як «squeeze out» (право акціонера, який є власником не менше ніж 90 % акціонерного капіталу товариства, вимагати від інших акціонерів продати йому свої акції) та «sell out» (право акціонера, якому належить решта акцій, вимагати від мажоритарного акціонера, який є власником не менше 90 % акцій товариства, викупити їх за справедливою ціною) [3, ст. 30].

В Україні формування механізму примусового викупу акцій у міноритарних учасників пов'язане з процесами приватизації та необхідністю перерозподілу пакетів акцій [1, ст. 24].

Часто у корпоративних відносинах викуп має на меті зворотню спрямованість відносно спрямованості експропріації. Викуп може мати на меті не набуття певного блага (корпоративних прав), а навпаки – позбавлення такого блага з наданням взамін нього грошових коштів. Метою такого позбавлення є припинення відносин учасника акціонерного товариства з відповідним товариством, оскільки учасник не згоден із певними рішеннями такого товариства.

Сьогодні в законодавстві України передбачено можливість викупу господарськими товариствами частки у власному статутному капіталі (ст. 25 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю») [13]; можливість викупу акцій акціонерами, що володіють домінуючим пакетом акцій (ст. 95 Закону України «Про акціонерні товариства») [9]; можливість викупу акціонерним товариством акцій свого учасника або розміщених таким товариством акцій (ст. 101, 102 Закону України «Про акціонерні товариства»); можливість викупу інститутом спільного інвестування (ІСІ) акцій його учасника (п. 7 розділу VII Положення про порядок розміщення, обігу та викупу цінних паперів інституту спільного інвестування, затвердженого Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 30.07.2014 № 1438) [8].

У зазначених відносинах викуп, як правило, здійснюється не з мотивів необхідності набуття товариством або ІСІ права на акції, а з мотивів гарантування прав акціонерів, запобігання настанню небажаних для них правових наслідків тощо. Викуп, таким чином, постає не як механізм набуття права на певний об'єкт (як це є у випадку експропріації), а як обов'язок набути право на такий об'єкт.

Акціонерне товариство зобов'язане викупити частку акціонера, який не згоден із рішенням загальних зборів про злиття або поглинання такого товариства і який на загальних зборах голосував проти такого рішення (п. 1 ч. 1 ст. 102 Закону України «Про акціонерні товариства»). Отже, акціонер, який не згоден з таким рішенням, не несе жодних ризиків або інших наслідків, що можуть настати у зв'язку з рішенням, проти якого він голосував. Викуп у такому разі постає як спосіб припинення спільних відносин акціонерів щодо акціонерного товариства.

В окресленій сфері правовідносин викуп, так само як і у відносинах експропріації, виконує функцію розв'язання конфлікту інтересів, однак спрямованість його дії при виконанні цієї функції

ції є зворотною відносно відносин експропріації: не набуття блага, а його позбавлення, якщо таке благо певним чином обтяжує його володільця або постає всупереч суспільним або корпоративним інтересам.

Можна навести ще один приклад викупу як способу припинення спільних відносин щодо об'єкта.

Статтею 365 ЦК України передбачено можливість у судовому порядку припинення права на частку у спільному майні за вимогою інших співвласників у разі, якщо: 1) частка є незначною і не може бути виділена в натурі; 2) річ є неподільною; 3) спільне володіння і користування майном є неможливим; 4) таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї.

Хоча у вказаній нормі взагалі не вживається термін «викуп», однак за суттю окресленого в ній механізму видається, що мова йде саме про викуп, оскільки суд виносить рішення про припинення частки у спільному майні тільки за умови попереднього внесення позивачем вартості частки співвласника, право якого припиняється (ч. 2 ст. 365 ЦК України). Фактично мова йде про викуп у праві спільної сумісної власності шляхом внесення вартості такої частки на депозитний рахунок суду, що розглядає таку справу з метою подальшого передання цієї суми власнику, право на частку якого припинилося.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що викуп є багатоаспектним явищем. Воно зароджувалося як інструмент розв'язання конфлікту приватного та публічного інтересів щодо об'єктів, які мали високу суспільну значущість, однак згодом поширилося на суто приватно-правові відносини, ускладнилося і стало способом розв'язання конфлікту інтересів у різноманітних сферах цивільних відносин.

Передумовою для викупу є наявність конфлікту інтересів щодо певного об'єкта цивільних прав. Це є спільною рисою всіх видів викупів.

Викуп покликаний одночасно розірвати правовий зв'язок суб'єкта з об'єктом цивільних прав, щодо якого виник конфлікт, з дотриманням балансу інтересів сторін шляхом надання грошової компенсації такому власнику взамін об'єкта, що викупується. Таким чином, викуп врегулює конфлікт інтересів сторін, забезпечуючи принаймні відносну рівноцінність обміну майном. Оплатність вилучення майна, щодо якого виник конфлікт інтересів, також є спільною рисою всіх викупів.

З огляду на властивість викупу забезпечувати рівноцінність обміну спірними майновими благами цей механізм має перспективи до поширення на інші види правовідносин, в яких він поки що не застосовується.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борисова В.І., Кібенко О.Р., Спасибо-Фатєєва І.В., Корпоративне управління: Монографія. Харків: Право, 2007. 500 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi45/0035126.pdf> (дата звернення: 27.02.2025).
2. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки: Конституція, Історичний документ від 30.01.1937. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/001_001.
3. Жорнокуй Ю.М. Викуп акцій мажоритарним акціонером: за та проти. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 6. С. 30–34. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/6/7.pdf> (дата звернення: 27.02.2025).
4. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III: станом на 07.02.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 25.02.2025).
5. Земельний кодекс Української РСР: Закон від 08.07.1970 № 2874а-07: станом на 01.07.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2874%D0%B0-07#Text> (дата звернення: 25.02.2025).
6. Лукач І.В. Історія становлення корпоративного права в європейських країнах континентальної системи права. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 91. С. 42–45. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&ammp;hl=uk&user=sxWocC4AAAAJ&citation_for_view=sxWocC4AAAAJ:8k81klMbHgC (дата звернення: 26.02.2025).

7. Наконечний А.Б. Примусове відчуження земельних ділянок за законодавством України: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. 12.00.06. Одеса, 2014. 225 с.
8. Положення про порядок розміщення, обігу та викупу цінних паперів інституту спільного інвестування: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 30.07.2014 № 1438. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1475-14#Text> (дата звернення: 25.02.2025).
9. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 № 2465-IX: станом на 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n3> (дата звернення: 25.02.2025).
10. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17.11.2009 № 1459-VI: станом на 08.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1459-17#Text> (дата звернення: 23.02.2025).
11. Про власність: Закон УРСР від 07.02.1991 № 697-XII: станом на 20.06.2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12#Text> (дата звернення: 23.02.2025).
12. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III: станом на 14.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 25.02.2025).
13. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю Закон України від 06.02.2000 № 2275-VIII: станом на 08.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 25.02.2025).
14. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV: станом на 10.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-14#Text> (дата звернення: 25.02.2025).
15. Цивільний кодекс Української РСР: № 1440-VI: станом на 01.01.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-06#Text> (дата звернення: 25.02.2025).
16. Philipp Stehr. Expropriation as a measure of corporate reform: Learning from the Berlin initiative. *European Journal of Political Theory*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1177/14748851231197799> (date of access: 25.02.2025).